

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ІВАШКО Тетяна Миколаївна

УДК 657.1:339.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**«ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ»**

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і тестів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Тетяна ІВАШКО

Науковий керівник

Гайдучок Тетяна Станіславівна

кандидат економічних наук, доцент

Житомир – 2024

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри фінансів і кредиту Поліського національного університету,
к.е.н., доц. Сус Юрій Юрійович

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

_____ допустити до захисту _____

Голова комісії _____ Тетяна ГАЙДУЧОК

Висновок кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту за
результатами попереднього захисту: _____ допустити до захисту _____

Протокол засідання кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та
аудиту № _____ від __ грудня 2024 року

Завідувач кафедри бухгалтерського
обліку, оподаткування та аудиту _____ Наталія МАЛЮГА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Студент(ка) ІВАШКО Тетяна Миколаївна захистив(ла) кваліфікаційну роботу з
оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____,

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____

Ганна МАЙДУДА

АНОТАЦІЯ

Івашко Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування». – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні, методичні та практичні аспекти організації обліку та аналізу витрат у системі стратегічного управління підприємствами аграрного сектору. Досліджено сучасні підходи до обліку та аналізу витрат, вивчено їхню роль у формуванні стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано існуючий стан обліково-аналітичного забезпечення вітчизняних аграрних підприємств, визначено основні проблеми й недоліки.

У роботі запропоновано шляхи вдосконалення системи обліку витрат із застосуванням сучасних інформаційних технологій і розроблено практичні рекомендації для підвищення ефективності управлінських рішень. Особлива увага приділена питанням формування інтегрованої інформаційної системи, яка дозволяє забезпечити своєчасність, достовірність та релевантність даних для стратегічного управління.

Ключові слова: витрати, стратегічне управління, обліково-аналітичне забезпечення, сільськогосподарські підприємства, управлінські рішення

ABSTRACT

Ivashko T. M. Accounting and analytical support for strategic cost management of agricultural enterprises. – Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 071 "Accounting and taxation". – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work considers the theoretical, methodological and practical aspects of the organization of accounting and cost analysis in the system of strategic management of agricultural enterprises. The modern approaches to accounting and cost analysis are investigated, their role in the formation of the development strategy of agricultural enterprises is studied. The current state of accounting and analytical support of domestic agricultural enterprises is analyzed, the main problems and shortcomings are identified.

The paper suggests ways to improve the cost accounting system using modern information technologies and develops practical recommendations for improving the efficiency of management decisions. Particular attention is paid to the formation of an integrated information system that ensures timeliness, reliability and relevance of data for strategic management.

Keywords: costs, strategic management, accounting and analytical support, agricultural enterprises, management decisions

ЗМІСТ

ВСТУП.....		5
Розділ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		9
1.1. Обліково-аналітичне забезпечення як об'єкт діяльності сільськогосподарських підприємств.....		9
1.2. Теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств.....		12
1.3. Оцінка сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва та господарської діяльності підприємств.....		17
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		21
2.1. Особливості організації обліку витрат сільськогосподарських підприємств.....		21
2.2. Управлінський облік витрат у рослинництві.....		27
2.3. Удосконалення облікового забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств.....		30
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		33
3.1. Формування системи аналізу витрат сільськогосподарських підприємств.....		33
3.2. Внутрішній контроль в системі формування аналітичного забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств.....		40
3.3. Удосконалення аналітичного забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств.....		44
ВИСНОВКИ.....		48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		50
ДОДАТКИ.....		55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ефективне управління витратами є однією з ключових умов забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку сільськогосподарських підприємств. В умовах сучасних економічних викликів, які включають нестабільність ринкових цін, зростання собівартості виробництва, дефіцит ресурсів та вплив глобальних економічних факторів, питання вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення набуває особливого значення.

Сільськогосподарська галузь має низку специфічних особливостей, таких як залежність від природно-кліматичних умов, сезонність виробництва та високий рівень ризиків, що значно ускладнює процес управління витратами. Для ефективного функціонування підприємства необхідно створити дієву систему обліково-аналітичного забезпечення, яка дозволить своєчасно отримувати точну інформацію про витрати, аналізувати їх структуру, прогнозувати майбутні показники та приймати обґрунтовані стратегічні рішення.

Актуальність теми також зумовлена необхідністю переходу до стратегічного управління, яке орієнтоване не лише на зниження витрат, але й на їх оптимізацію. Це включає інвестиції у розвиток інноваційних технологій, підвищення ефективності використання ресурсів та екологізацію виробництва, що є ключовими вимогами для забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Таким чином, дослідження обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами спрямоване на вирішення актуальних проблем оптимізації витрат у сільському господарстві, забезпечення рентабельності підприємств та їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це робить тему дослідження надзвичайно важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Мета і завдання дослідження. *Метою кваліфікаційної роботи* є розробити теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації щодо вдосконалення

обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств для підвищення ефективності їх діяльності, оптимізації ресурсів та забезпечення сталого розвитку в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та значення обліково-аналітичного забезпечення як об'єкта діяльності сільськогосподарських підприємств.

2. Узагальнити теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств.

3. Провести оцінку сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва та господарської діяльності підприємств.

4. Дослідити особливості організації обліку витрат сільськогосподарських підприємств.

5. Розробити рекомендації щодо модернізації управлінського обліку витрат у рослинництві.

6. Запропонувати шляхи вдосконалення облікового забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств.

7. Визначити особливості організації аналізу витрат сільськогосподарських підприємств.

8. Розглянути роль внутрішнього контролю в системі управління витратами сільськогосподарських підприємств.

9. Надати рекомендації щодо вдосконалення аналітичного забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження виступають процеси обліку, аналізу та управління витратами, що здійснюються в сільськогосподарських підприємствах для забезпечення ефективного стратегічного планування, контролю і прийняття управлінських рішень.

Предмет дослідження – методологічні та організаційні аспекти обліково-аналітичного забезпечення, які спрямовані на підтримку стратегічного управління

витратами в умовах специфіки функціонування сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Наукове дослідження передбачало використання широкого спектру методологічних підходів економічної науки, зокрема діалектичного підходу до організації обліку та контролю витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Особливу увагу приділено формуванню інформаційного забезпечення, яке підтримуватиме процес ухвалення управлінських рішень.

Для вирішення поставлених завдань у роботі були застосовані загально визнані методи економічної науки, зокрема теоретичне узагальнення та порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, а також дослідження причинно-наслідкових зв'язків і абстрактно-логічний підхід, стратегічного управління в сільськогосподарських підприємствах.

Інформаційною основою дослідження послужили вітчизняні законодавчі акти; міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені питанням обліку, контролю, аналізу та управління витратами.

Також використовувалися статистичні дані, фінансова та управлінська звітність сільськогосподарських підприємств, аналітичні матеріали, що відображають стан і тенденції розвитку галузі. Зібрана інформація дала змогу провести ґрунтовний аналіз теоретичних підходів та практичних аспектів організації обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами, виявити проблеми і запропонувати шляхи їх вирішення.

Практичне значення обліково-аналітичного забезпечення полягає у створенні умов для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, забезпеченні їх адаптивності до змінного середовища та сприянні сталому розвитку в умовах сучасного ринку. Це стає запорукою їх успішної діяльності та довгострокового зростання.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. За результатами проведеного дослідження було підготовлено ряд публікацій, які презентують

основні висновки та рекомендації. Частина отриманих даних була представлена на наукових конференціях, де отримала позитивні відгуки від учасників та експертів у галузі.

Крім того, результати роботи були обговорені з колегами в рамках внутрішніх наукових зустрічей, що дозволило отримати конструктивну критику та внести корективи у певні аспекти дослідження. Важливим етапом апробації стало застосування розроблених рекомендацій на практиці в умовах СТОВ ім. Б. Хмельницького, що підтвердило їх доцільність і ефективність.

Отримані результати також можуть бути основою для подальших досліджень у цій темі, що відкриває нові перспективи для поглибленого вивчення проблематики обліку та контролю витрат у сільському господарстві. З урахуванням отриманих висновків, можна стверджувати, що автором зроблено вагомий внесок у розвиток наукових знань та практичних аспектів управління витратами у виробництві сільськогосподарської продукції.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Обліково-аналітичне забезпечення як об'єкт діяльності сіськогосподарських підприємств

Обліково-аналітичне забезпечення є важливим елементом управління сіськогосподарськими підприємствами. Воно поєднує в собі процеси збору, обробки, аналізу та представлення інформації, яка необхідна для прийняття ефективних управлінських рішень. Ця діяльність набуває особливої ваги у зв'язку зі зростанням конкуренції на аграрному ринку та необхідністю адаптації до змін у зовнішньому середовищі.

Обліково-аналітичне забезпечення є комплексом методів, інструментів та процедур, які дозволяють створювати, систематизувати та використовувати інформацію про діяльність підприємства.

Р. Ф. Бруханський [1] вважає, що обліково-інформаційне забезпечення являє собою раціональну модель, яка охоплює як внутрішні, так і зовнішні інформаційні сфери, забезпечуючи інтегроване уявлення про діяльність підприємства та його стратегічний розвиток.

О. В. Будько [2, с. 208; 3, с. 288] підкреслює, що обліково-аналітичне забезпечення необхідно сприймати як цілісну систему, яку доцільно формувати на основі принципів системного підходу, використовуючи вхідні показники для ефективного оперативного, тактичного та стратегічного управління суб'єктом господарської діяльності.

Науковець В. С. Лень [22] розкриває суть обліково-аналітичної системи як організованої внутрішньої структури підприємства, що збирає дані господарського обліку та зовнішню інформацію для проведення аналізу та підготовки звітності для внутрішніх і зовнішніх користувачів у форматі, що відповідає їхнім потребам. Ця система дозволяє створити обліково-аналітичне

забезпечення для управління виробничою, збутовою та фінансовою діяльністю, застосовуючи методи обліку, аналізу, планування і контролю.

За нашим переконанням, сформулюємо власне визначення обліково-аналітичне забезпечення як інтегровану систему методів, інструментів і процедур, яка спрямована на збирання, обробку, аналіз та інтерпретацію даних про діяльність підприємства для формування якісної та достовірної інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень, забезпечення стратегічного розвитку та задоволення інформаційних потреб зацікавлених сторін.

Обліково-аналітичне забезпечення базується на бухгалтерському обліку, фінансовій та управлінській звітності, а також на аналізі економічних показників.

Основними завданнями цього процесу є:

- 1) надання достовірної інформації про фінансовий стан підприємства;
- 2) аналіз результатів діяльності для оцінки ефективності використання ресурсів;
- 3) формування прогнозів та стратегій розвитку;
- 4) контроль за витратами, доходами та дотриманням бюджетних рамок.

При створенні обліково-аналітичного забезпечення аграрні підприємства повинні враховувати специфіку ведення господарства в сільському секторі. На основі цих характеристик та інформаційних потреб керівників розробляється індивідуальна обліково-аналітична система, в рамках якої формується обліково-аналітичне забезпечення, що відповідає визначеним цілям і стратегіям діяльності аграрного підприємства.

Досягнення цілей обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємства можливе лише за умови комплексного підходу до виконання усіх функцій (рис. 1.1).

Кожне сільськогосподарське підприємство самостійно визначає структуру обліково-аналітичного забезпечення та обліково-аналітичної системи. Формування такого управлінського забезпечення дозволяє реалізувати контрольні функції, що стосуються збереження власності та аналізу ефективності її

використання, а також аналітичні функції, пов'язані з виявленням і мобілізацією внутрішніх виробничих резервів, що сприяє створенню умов для підвищення ефективності управління сільськогосподарським підприємством.

Рис. 1.1. Функції обліково-аналітичного забезпечення економічної діяльності сільськогосподарських підприємств

Адаптовано за [30]

Концепція стратегічного обліку та аналізу має велике значення для сільськогосподарських підприємств. У умовах впровадження процесно-орієнтованого управління та організації обліку й аналізу господарських процесів важливо формувати інформацію не лише про внутрішні умови діяльності, а й враховувати низку зовнішніх чинників. У цьому контексті особливо важливим є створення системи моніторингу зовнішнього середовища, в рамках якої необхідно систематично здійснювати ідентифікацію суттєвих зовнішніх факторів та оцінювати їх вплив на діяльність сільськогосподарського підприємства [34].

Для оцінки ефективності обліково-аналітичного забезпечення управління сільськогосподарськими організаціями можна використовувати такі критерії:

1. Сукупність кількісних показників, які характеризують фінансовий стан і результати діяльності сільськогосподарського підприємства (наприклад, показники, що визначають прибуток, обсяги господарської діяльності тощо).

2. Комбінацію як кількісних, так і якісних показників. Важливо оцінити надійність обліково-аналітичного забезпечення управління аграрними формуваннями, що може бути представлено набором показників, які характеризують функціонування цього забезпечення в контексті завдань обліку та контролю. Критерії оцінки бізнес-процесів у сфері ведення обліку та виконання аналітичних процедур можуть слугувати основою для такого аналізу.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення є ключовим інструментом підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Його якісна організація дозволяє оптимізувати використання ресурсів, покращити фінансовий стан підприємства та забезпечити його стійкий розвиток у конкурентному середовищі. Успішна реалізація цього процесу потребує інноваційного підходу та використання сучасних технологій.

1.2. Теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств

Витрати є одним із ключових об'єктів управління, і саме від об'єктивності та своєчасності інформації про них залежить якість прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень. Для ефективного стратегічного управління витратами процеси обробки, накопичення та представлення інформації організовуються в рамках стратегічного обліку витрат.

Методичне забезпечення стратегічного обліку витрат, на думку науковців [20] включає розробку комплексу методів, спрямованих на отримання, агрегування, узагальнення та систематизацію первинних даних. Ці методи забезпечують подальшу обробку, трансформацію та представлення інформації для ухвалення ефективних стратегічних рішень, спрямованих на раціональне управління витратами у довгостроковій перспективі.

Сутність стратегічного управління витратами полягає у здатності створювати ситуаційні моделі, розробляти довгострокові стратегії розвитку підприємства, засновані на постійному моніторингу та аналізі змін як у внутрішній діяльності підприємства, так і в його зовнішньому середовищі. Ключовим аспектом є також вміння ефективно реалізовувати ці стратегії на практиці.

Стратегічне управління реалізується через розробку та ухвалення стратегічних управлінських рішень, які охоплюють ключові аспекти діяльності підприємства, орієнтовані на довгострокову перспективу та приймаються в умовах значної невизначеності. Аналіз сутності стратегічного управління дає змогу представити його процес у вигляді схематичної моделі (рис. 1.2).

Прийняття управлінських рішень є інформаційним процесом, який спрямований на досягнення бажаного стану об'єкта управління. Очевидно, що обґрунтовані й ефективні управлінські рішення на будь-якому рівні неможливі без створення та належного функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення. На нашу думку, облік і аналіз є ключовими елементами, що лежать в основі обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств.

Процес обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств включає кілька ключових етапів. Першим є збір та обробка первинної інформації про витрати, яка відображає фактичний стан ресурсів і діяльності підприємства. Наступним етапом є систематизація та агрегування даних з метою виявлення тенденцій, факторів впливу та критичних точок.

Далі проводиться аналіз отриманих даних, що включає оцінку витрат за різними критеріями, такими як структура, динаміка, ефективність використання ресурсів та відповідність стратегічним цілям підприємства.

На основі проведеного аналізу формується інформація, необхідна для розробки прогнозів і варіантів стратегічних рішень. Завершальним етапом є підготовка звітності та рекомендацій, які використовуються керівництвом

підприємства для визначення пріоритетів, оптимізації витрат та реалізації стратегічних завдань.

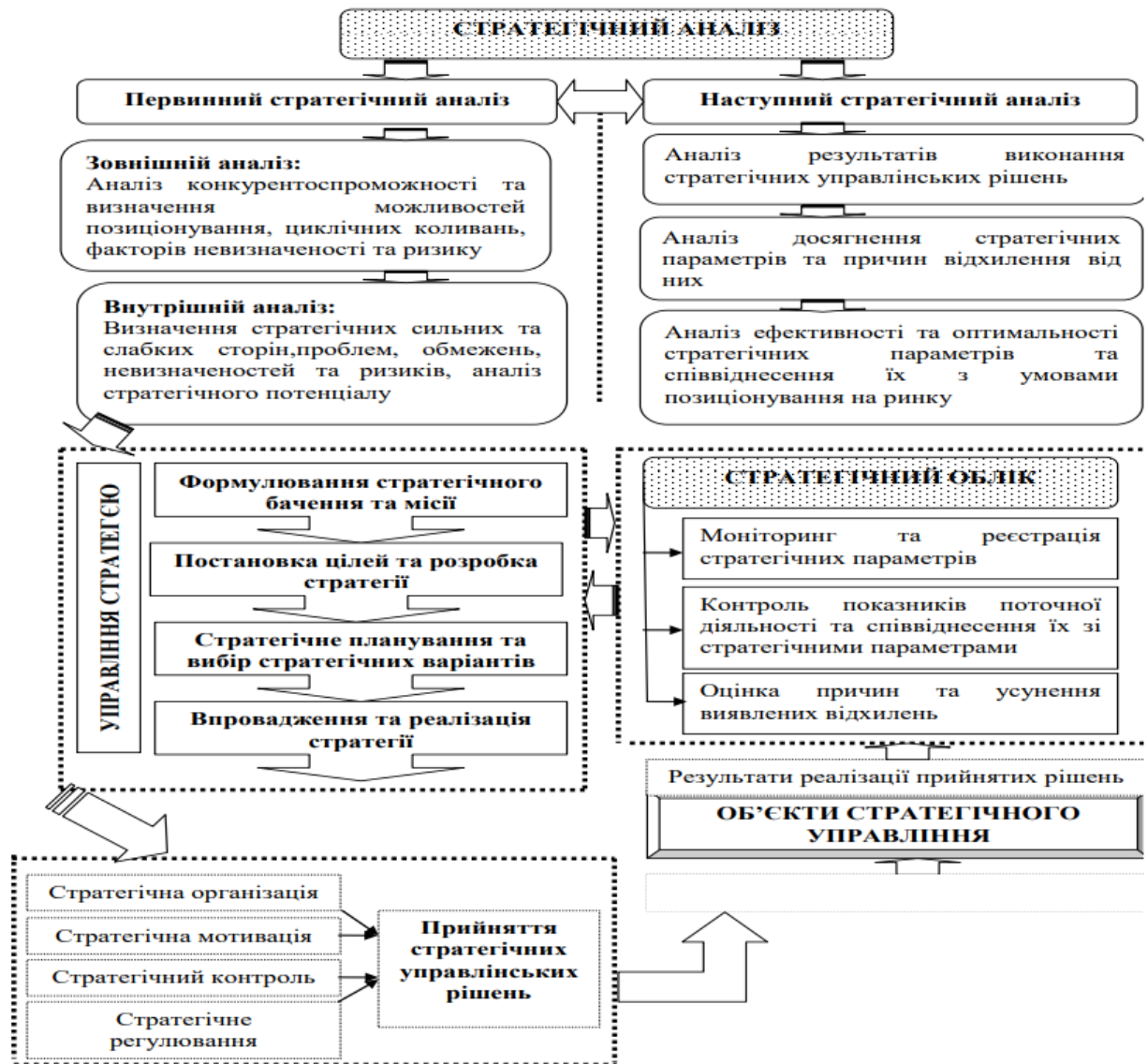

Рис. 1.2. Місце стратегічного обліку та стратегічного аналізу у процесі стратегічного управління господарюючим суб'єктом [20]

Цей процес має бути гнучким і адаптованим до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства, що дозволяє забезпечити ефективність управління у довгостроковій перспективі.

На рис. 1.3 представлено процес обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств.

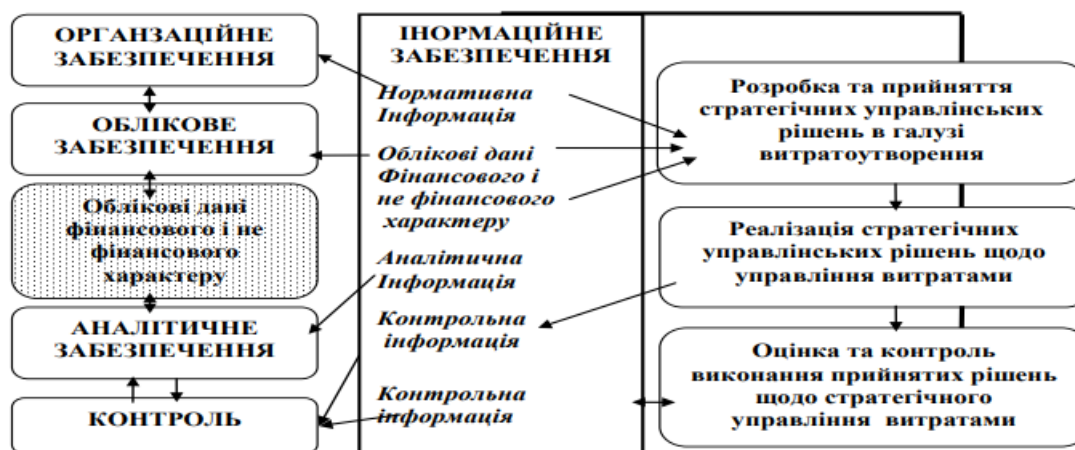

Рис. 1.3. Процес обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємств [20]

Облік, контроль і аналіз мають тісний взаємозв'язок. Облік здійснює збір, акумуляцію та накопичення інформації щодо стану об'єктів управління. Контроль здійснює порівняння фактичної облікової інформації з плановими та нормативними показниками, а також проводить ревізії та адміністрування. Завдяки контролю виявляються факти відхилень. Аналіз, спираючись на дані обліку та контролю, встановлює закономірності виявлених відхилень, визначає фактори їх виникнення, а також тенденції та перспективи розвитку відповідних явищ. Система управління витратами формується на основі управлінської, виробничої, інформаційної та технологічної структур підприємства. При цьому важливою умовою для її створення є організація обліково-аналітичного забезпечення на підприємстві.

Як правило, на підприємствах вся процедура управління витратами зводиться до контролю за їхнім рівнем, аналізу відхилень від запланованих показників та розробки заходів для усунення цих відхилень. Основна увага приділяється мінімізації витрат без шкоди для якості продукції або послуг, а також забезпеченню раціонального використання ресурсів.

Однак ефективне стратегічне управління витратами потребує більш комплексного підходу, який включає прогнозування, планування, оцінку альтернативних сценаріїв розвитку та врахування впливу зовнішніх факторів.

Такий підхід дозволяє не лише реагувати на поточні проблеми, але й формувати умови для сталого розвитку підприємства у довгостроковій перспективі.

Реалізація стратегічного управління витратами здійснюється через кілька ключових етапів (рис. 1.4).

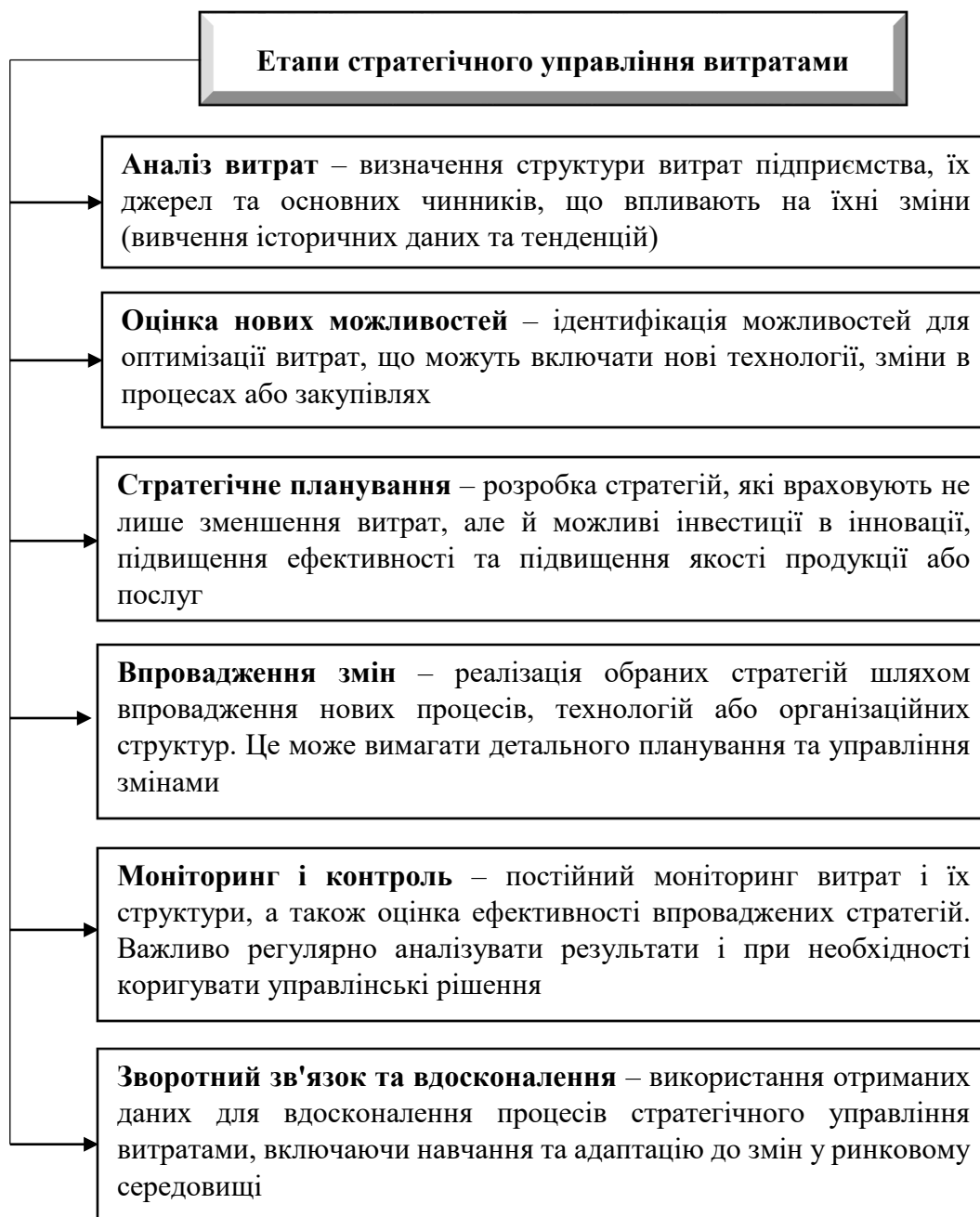

Рис. 1.4. Етапи стратегічного управління витратами

Таким чином, стратегічне управління витратами є динамічним і циклічним процесом, що вимагає постійної уваги та адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов підприємства. Цей процес передбачає систематичний моніторинг ключових

показників діяльності, своєчасне виявлення відхилень та розробку коригувальних заходів. Важливу роль відіграє інтеграція фінансового аналізу з управлінським обліком, що дозволяє отримувати більш детальну інформацію для прийняття рішень.

Крім того, стратегічне управління витратами включає врахування галузевих тенденцій, змін у законодавстві, технологічних інновацій і впливу конкурентного середовища. Воно забезпечує можливість розробки сценаріїв розвитку, які допомагають підприємству мінімізувати ризики та використовувати можливості для створення додаткової вартості.

Таким чином, стратегічне управління витратами стає невід'ємною частиною ефективного менеджменту, сприяючи підвищенню рентабельності, забезпеченню стабільного фінансового стану та досягненню довгострокових цілей підприємства.

1.3. Оцінка сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва та господарської діяльності підприємств

Сільське господарство є складним та витратним бізнесом. Воєнні дії, що розгорнулися в Україні в результаті широкомасштабної агресії РФ, стали причиною загострення проблеми продовольчої безпеки в Україні. Це стало наслідком порушень логістичних ланцюгів, руйнації інфраструктури, сільськогосподарських господарств та виробництв, а також зменшення обсягів виробництва продовольства на підприємствах.

За станом на червень 2023 року прямі збитки, заподіяні агропромислому комплексу України, становили 8,7 млрд доларів США. Ці втрати включали майже 4,7 млрд доларів США, пов'язаних зі знищенням та пошкодженням сільськогосподарської техніки, та близько 1,9 млрд доларів США втрат, обумовлених знищенням та крадіжками виробленої продукції. Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд доларів США [14].

У 2023 році обсяг експорту з України знизився до 21,9 млрд доларів США у порівнянні з попереднім роком. Це зниження було зумовлене падінням цін та

змінами в маршрутах перевезення. Крім того, ускладнення процесу експортних операцій викликало перекриття кордонів Польщі наприкінці року.

Впродовж січня-серпня 2023 року географічна структура українського експорту змінилася. Польща залишалася найбільшим імпортером української продукції, втім її частка зменшилася з 15,5% до 13,7%.

За перші три місяці 2024 року, згідно з даними Державної митної служби, експорт агропродовольчої продукції з України становив близько 6,5 млрд доларів, що на 4% менше, ніж у аналогічному періоді минулого року [15].

Об'єктом даного дослідження є СТОВ ім. Б. Хмельницького, яке розташоване в Житомирській області. Господарство створене відповідно до чинних нормативно-правових актів.

Комплексну оцінку діяльності підприємства здійснимо через вартісні показники, які відображають економічну ефективність та результативність його роботи (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні показники фінансово-господарської діяльності
СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021-2023 рр.

Показники	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)			Темп приросту, %		
	2021	2022	2023	2022 від 2021	2023 від 2022	2023 від 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
Чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	126434,3	111143,9	84339,1	-15290,4	-26805	-42095,2	88	76	67
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	54740,1	75507,3	62368,5	20767,2	-13138,8	7628,4	138	82,5	114
Валовий прибуток (+) або збиток (-) звітного періоду, тис. грн.	71694,2	35636,6	21970,6	-36058	-13666	-49723,6	50	62	31
Фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн.	64206,2	23113,3	7632,7	-41093	-15480,6	-56573,5	36	33,0	12

Показники	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)			Темп приросту, %		
	2021	2022	2023	2022 від 2021	2023 від 2022	2023 від 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
Чистий прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	64206,2	23113,3	7632,7	-41093	-15480,6	-56573,5	36	33,0	12
Дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) на кінець року, тис. грн.	1572,9	12055,7	6417,6	10482,8	-5638,1	4844,7	766,4	53,2	408,0
Кредиторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) на кінець року, тис. грн.	3912,7	9493,5	6126,7	5580,8	-3366,8	2214	243	64,5	156,5
Нерозподілений прибуток(+), непокритий збиток(-), тис. грн.	128681,3	142129,0	143561,3	13447,7	1432,3	14880	110,4	101,0	111,5

Аналіз основних показників діяльності СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021–2023 роки свідчить про суттєве погіршення фінансових результатів підприємства, що виражається у скороченні чистої виручки, зменшенні прибутковості та зростанні фінансових ризиків.

1. За три роки чиста виручка знизилася на 42 095,2 тис. грн або на 33% у порівнянні з 2021 роком. Найзначніше падіння спостерігалось у 2023 році, коли темп зниження склав 24% порівняно з 2022 роком. Це може бути пов'язано зі скороченням обсягів реалізації продукції або погіршенням ринкової кон'юнктури.

2. Собівартість зросла на 7 628,4 тис. грн (на 14%) у порівнянні з 2021 роком, але зменшилася у 2023 році на 13 138,8 тис. грн (на 17,5%) порівняно з попереднім роком. Це свідчить про зусилля підприємства щодо оптимізації витрат, однак їх рівень все ще залишається високим.

3. Валовий прибуток за період скоротився на 49 723,6 тис. грн або на 69% у порівнянні з 2021 роком. Особливо негативні зміни відбулися у 2022 році, коли

валовий прибуток впав на 50%, а в 2023 році скоротився ще на 38%. Це свідчить про недостатню рентабельність виробництва.

4. Операційний прибуток та чистий прибуток за три роки знизилися на 56 573,5 тис. грн або на 88% у порівнянні з 2021 роком. У 2023 році підприємство заробило лише 7 632,7 тис. грн, що становить 12% від рівня 2021 року. Така динаміка вказує на значні проблеми з ефективністю управління операційною діяльністю.

5. Дебіторська заборгованість зросла на 4 844,7 тис. грн (у 4 рази) порівняно з 2021 роком, але скоротилася на 5 638,1 тис. грн (на 46,8%) у 2023 році відносно 2022 року. Це може свідчити про покращення платіжної дисципліни контрагентів у 2023 році.

6. Кредиторська заборгованість збільшилася на 2 214 тис. грн (на 56,5%) за три роки. У 2023 році вона зменшилася порівняно з 2022 роком, але її загальне зростання може свідчити про погіршення фінансового стану підприємства.

7. Незважаючи на зниження основних фінансових результатів, нерозподілений прибуток зріс на 14 880 тис. грн (на 11,5%) за аналізований період. Це свідчить про збереження резервів, можливо, сформованих за рахунок попередніх років.

Фінансово-господарська діяльність СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021–2023 роки демонструє негативну динаміку основних показників. Скорочення чистої виручки, зменшення валового та чистого прибутку, а також зростання заборгованості вказують на необхідність перегляду стратегії управління підприємством. Основну увагу слід приділити підвищенню рентабельності, оптимізації собівартості продукції та покращенню фінансової стійкості підприємства.

Сучасний стан сільськогосподарського виробництва характеризується як період викликів та можливостей. Ефективне управління ресурсами, використання сучасних технологій та підхід до витрат як до стратегічного ресурсу є ключовими факторами для забезпечення конкурентоспроможності та довгострокового розвитку підприємств аграрного сектору.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Особливості організації обліку витрат сільськогосподарських підприємств

Облік витрат на виробництво сільськогосподарської продукції ведуть на рахунку 23 «Виробництво», до якого відкривають субрахунок 231 «Рослинництво» (рис. 2.1).

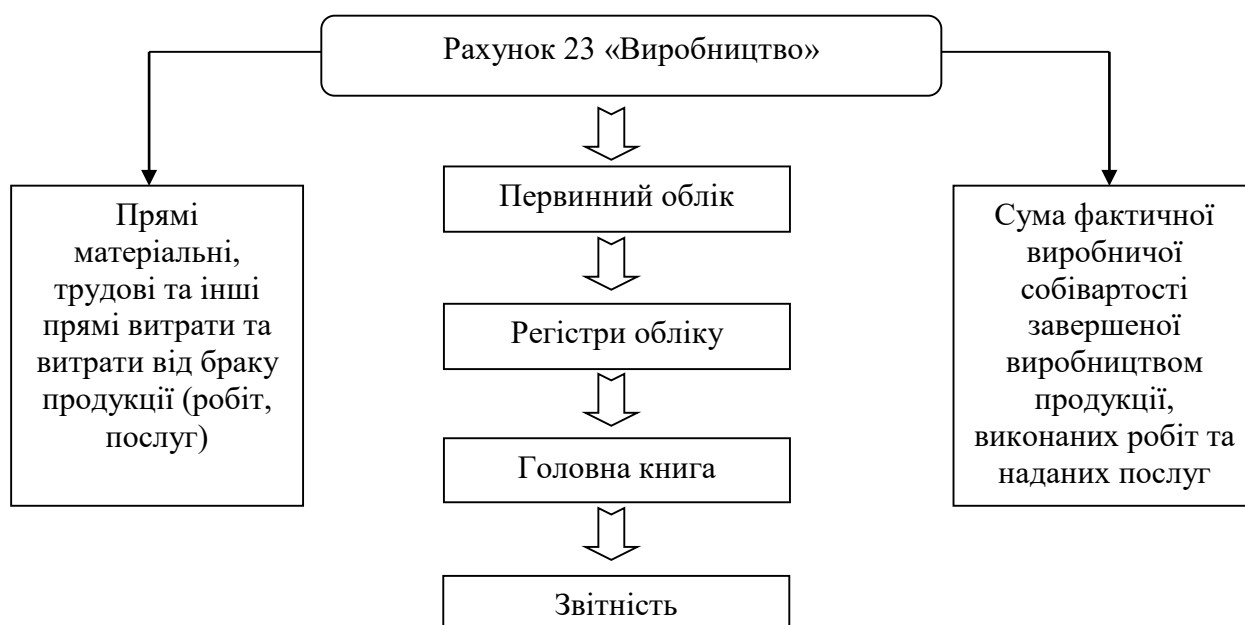

Рис. 2.1. Організація обліку витрат на виробництво сільськогосподарської продукції

Субрахунок 231 є активним на початок року, а протягом року стає активно-пасивним. На дебеті рахунка 23 «Виробництво» за відповідними субрахунками та об'єктами обліку витрат відображаються прямі матеріальні витрати, оплата праці, інші прямі витрати, а також виробничі накладні витрати та витрати, пов'язані з браком. На кредиті цього рахунка відображаються операції, пов'язані з оприбуткуванням продукції, виконаними роботами чи наданими послугами.

На кредиті субрахунку 231 «Рослинництво» у СТОВ ім. Б. Хмельницького відповідно до НП(С)БО 30 «Біологічні активи» [27] обліковується сільськогосподарська продукція рослинництва за справедливою вартістю, скоригованою на очікувані витрати на місці продажу. Первісне визнання цієї продукції здійснюється у звітному періоді, коли вона була відокремлена від біологічного активу.

Витрати в рослинництві обліковують за такими статтями: витрати на оплати праці; відрахування на соціальні заходи; насіння і садивний матеріал; добрива; засоби захисту рослин; роботи і послуги; амортизація; витрати на організацію й управління; інші витрати.

Стаття «Витрати на оплату праці» охоплює як основну, так і додаткову оплату праці штатних працівників, найманих працівників і залучених осіб, які беруть участь у вирощуванні сільськогосподарських культур. Також у межах цієї статті враховується натуральна форма оплати праці. В обліку це відображається проведенням: Дт 231, Кт 661.

Стаття «Відрахування на соціальні заходи» відображає нарахування єдиного соціального внеску (22%) до Пенсійного фонду на заробітну плату штатних працівників, зайнятих на вирощуванні сільськогосподарських культур. В бухгалтерському обліку це фіксується проведенням: Дт 231, Кт 651.

Стаття витрат «Насіння і садивний матеріал» включає витрати на насіння та садивний матеріал, як вироблені самим підприємством, так і придбані. У бухгалтерському обліку витрати на придбане насіння або садивний матеріал фіксуються за проведеннями: Дт 231, Кт 208; для матеріалів власного виробництва – Дт 231, Кт 27.

Стаття витрат «Добрива» охоплює витрати на використання мінеральних, бактеріальних та органічних добрив для сільськогосподарських культур. В бухгалтерському обліку ці витрати відображаються за проведенням: Дт 231, Кт 208.

Стаття витрат «Засоби захисту рослин» висвітлює фактичні витрати на пестициди, протруйники, гербіциди, дефоліанти та інші подібні категорії. Облік цих витрат здійснюється за схемою: Дт 231, Кт 208.

Стаття витрат «Роботи і послуги» фіксує витрати на роботи та послуги допоміжних виробництв, які необхідні для задоволення виробничих потреб під час вирощування зернових культур. В обліку ці витрати відображаються за проводками: Дт 231, Кт 23, 63, 68.

У статті «Амортизація» відображаються суми амортизаційних відрахувань за основними засобами та іншими необоротними матеріальними активами, які використовуються в сільському господарстві, зокрема в рослинництві.

У статті «Витрати на організацію та управління» фіксуються загальновиробничі витрати, які наприкінці року підлягають розподілу та списуються з Кт 91 на Дт 231.

Стаття «Інші витрати» охоплює страхові платежі, пов'язані з посівами та основними засобами, залученими до виробництва сільськогосподарської продукції. У бухгалтерському обліку ці витрати відображаються за проведенням: Дт 231, Кт 65, 47.

Аналітичний облік у рослинництві здійснюється за об'єктами, які можуть включати сільськогосподарські культури (або їх групи), види робіт тощо. Конкретні об'єкти обліку визначаються кожним господарством індивідуально, з урахуванням специфіки його діяльності, зокрема й у СТОВ ім. Б. Хмельницького.

Аналітичні рахунки у СТОВ ім. Б. Хмельницького відкривають у Книзі обліку виробництва, зокрема:

231.1 Вирощування озимої пшениці

231.2 Вирощування кукурудзи на зерно

231.3 Вирощування ярого ячменю

231.4 Вирощування бобів сої

231.5 Вирощування насіння ріпаку

231.6 Вирощування соняшнику

Витрати обліковують за місяць та наростаючим підсумком з початку року.

Для обліку та узагальнення інформації про первісне визнання сільськогосподарської продукції, отриманої від сільськогосподарського виробника, використовується активний рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва».

На дебеті рахунка 27 відображається надходження сільськогосподарської продукції, тоді як на кредиті – вибуття продукції внаслідок продажу, переробки, внутрішнього споживання або внесків до статутного капіталу.

Собівартість продукції рослинництва визначають один раз на рік. Обчислення собівартості – важливий етап у бухгалтерській діяльності, їй передують підготовча робота, яка пов'язана з уточненням суми витрат і обсягу одержаної продукції.

В рослинництві можна виділити три групи аналітичних рахунків:

1. Рахунки по обліку витрат, які підлягають розподілу в кінці року.
2. Рахунки по обліку витрат під культури урожаю поточного року.
3. Рахунки по обліку витрат під урожай майбутніх років.

Аналітичні рахунки третьої групи відображають витрати, пов'язані з урожаєм майбутніх років. Такі витрати не закриваються в кінці року, а суми витрат показуються як незавершене виробництво, яке залишається за дебетом рахунку 23 «Виробництво». Це дозволяє враховувати потенційні витрати та інвестиції, пов'язані з очікуваним вирощуванням сільськогосподарської продукції в наступних періодах.

Таким чином, в рослинництві рахунки першої та другої груп підлягають закриттю. Процес закриття рахунків починається з розподілу загальних витрат. Потім проводиться списання витрат на догляд за полезахисними насадженнями, при цьому ці витрати розподіляються на культури, на які впливають ці насадження.

Перед закриттям рахунків другої групи на них також списується частина витрат на бджільництво, що стосуються запилення сільськогосподарських культур. Цей розрахунок має виконати агрономічна служба у співпраці з пасічниками для визначення адекватної частки витрат, яка повинна бути

зарахована до витрат на відповідні культури. Це забезпечує точність обліку витрат і допомагає в оцінці ефективності використання природних ресурсів у процесі вирощування рослин.

Витрати на лушення стерні, підняття зябу, вартість добрив та витрачені на їх внесення суми (неповторювані витрати) списуються в розрізі статей на відповідну пересіяну культуру.

Після закриття рахунків першої групи та уточнення суми витрат здійснюється закриття рахунків другої групи. Цей процес реалізується шляхом калькуляції собівартості продукції, що включає визначення витрат, пов'язаних з окремими культурами, і списання калькуляційних різниць.

Калькуляція собівартості продукції дозволяє об'єктивно оцінити витрати на виробництво, враховуючи всі необхідні витрати, і забезпечує правильність обліку витрат, що сприяє ефективному управлінню агровиробництвом. Окрім того, проведення таких облікових операцій допомагає агрономічній службі та менеджменту підприємства приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації виробничих процесів та технологій вирощування сільгоспкультур.

Згідно з Методичними рекомендаціями [25], виробнича собівартість продукції зернових культур визначається наступним чином:

- а) для зерна та насіння соняшнику – за принципом франко-тік (франко-місце зберігання);
- б) для соломи та сіна – франко-місце зберігання;
- в) для зеленої маси на корм – франко-місце споживання.

Витрати, пов'язані з виконанням операцій по підготовці продукції до реалізації, такі як упаковка, транспортування та зберігання, відносяться на витрати зі збуту. Це включає в себе всі витрати, які виникають після виробництва продукції, але перед її продажем. Правильний облік цих витрат дозволяє більш точно оцінити рентабельність і собівартість продукції, а також забезпечує ефективне управління фінансами підприємства.

На суму корективу в обліку правильним буде здійснити запис за кредитом рахунку 23 «Виробництво» та дебетом рахунків 27 «Продукція

сільськогосподарського виробництва» і 90 «Собівартість реалізації», а також інших рахунків залежно від каналів руху продукції.

Якщо фактична собівартість продукції вища за планову, запис здійснюється звичайним способом. У випадку, коли фактична собівартість нижча за планову, коректування проводиться у зворотному порядку методом «червоне сторно».

Сума корективу, необхідна для доведення планової собівартості продукції до фактичної, відображається у виробничому звіті. Це також сприяє закриттю відповідних аналітичних рахунків. Всі записи реалізуються в журналах-ордерах відповідно до встановленої кореспонденції рахунків, що забезпечує прозорість обліку і контроль за витратами на виробництво.

На підставі первинних документів дані про витрати від операційної діяльності відображаються в облікових регістрах. Ці регістри виконують роль систематизації інформації про фінансові результати діяльності підприємства. Після того, як інформація була введена в облікові регістри, вона використовується для заповнення Головної книги.

Головна книга є основним документом бухгалтерського обліку, де консолідуються всі фінансові операції, що відбулися на підприємстві. Записи в Головній книзі служать базою для формування фінансової звітності, такої як баланс, звіт про фінансові результати та інші звіти, які відображають економічний стан підприємства.

Цей процес є важливим для забезпечення точності та прозорості фінансової звітності, що дозволяє приймати грамотні управлінські рішення та вести контроль за витратами і доходами підприємства.

На підставі первинних документів дані про витрати виробництва відображаються в облікових регістрах, що дозволяє організувати і систематизувати інформацію про всі витрати, пов'язані з виробничим процесом. Кожен вид витрат, як-то витрати на сировину, матеріали, заробітну плату, енергію та інші виробничі витрати, фіксується в відповідних регістрах.

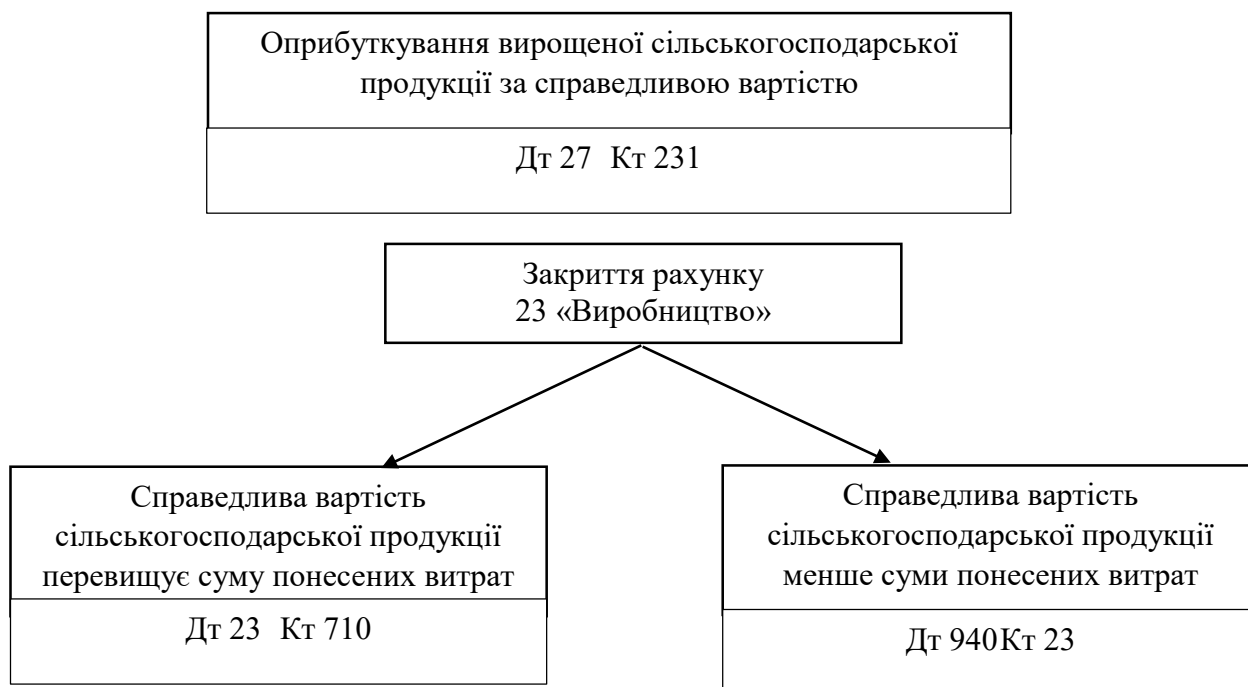

Рис. 2.2. Закриття рахунку при оцінці сільгосппродукції за справедливою вартістю

Інформація з облікових реєстрів потім використовується для заповнення Головної книги, в якій ведуться зведені записи про всі фінансові операції підприємства. Головна книга служить основою для складання фінансової звітності, включаючи баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів та інші звіти.

Правильне відображення витрат у реєстрах і Головній книзі є важливим для забезпечення точності фінансової звітності. Це, в свою чергу, дозволяє керівництву підприємства приймати обґрунтовані рішення щодо управління витратами, ресурсами і оптимізації виробництва.

Особливості організації обліку витрат сільськогосподарських підприємств вимагають системного підходу, що враховує галузеві специфіки. Раціональний облік сприяє ефективному управлінню витратами, підвищенню продуктивності та забезпеченню конкурентоспроможності підприємств.

2.2. Формування управлінського обліку у сільському господарстві

Управлінський облік є важливою складовою ефективного управління підприємством, спрямований на створення інформаційного продукту, який

відповідає умовам господарської діяльності та враховує особливості конкретної галузі. Крім того, він повинен відповідати індивідуальним вимогам управлінського персоналу підприємства.

Ефективний управлінський облік забезпечує збір, аналіз та інтерпретацію фінансової та оперативної інформації для прийняття управлінських рішень, враховує унікальні потреби та вимоги підприємства, а також галузеві характеристики та особливості.

Дослідження умов функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах показує суттєві особливості, які відрізняють їх від підприємств інших галузей національної економіки і впливають на організацію управлінського обліку. Ці особливості включають організацію виробництва, його сезонність та наявність таких ресурсів, як земля та біологічні активи.

Сучасна практика свідчить, що організація управлінського обліку для формування собівартості сільськогосподарської продукції підлягає впливу факторів, які мають специфічні особливості технології вирощування сільськогосподарських культур та виходу продукції (рис. 2.3).

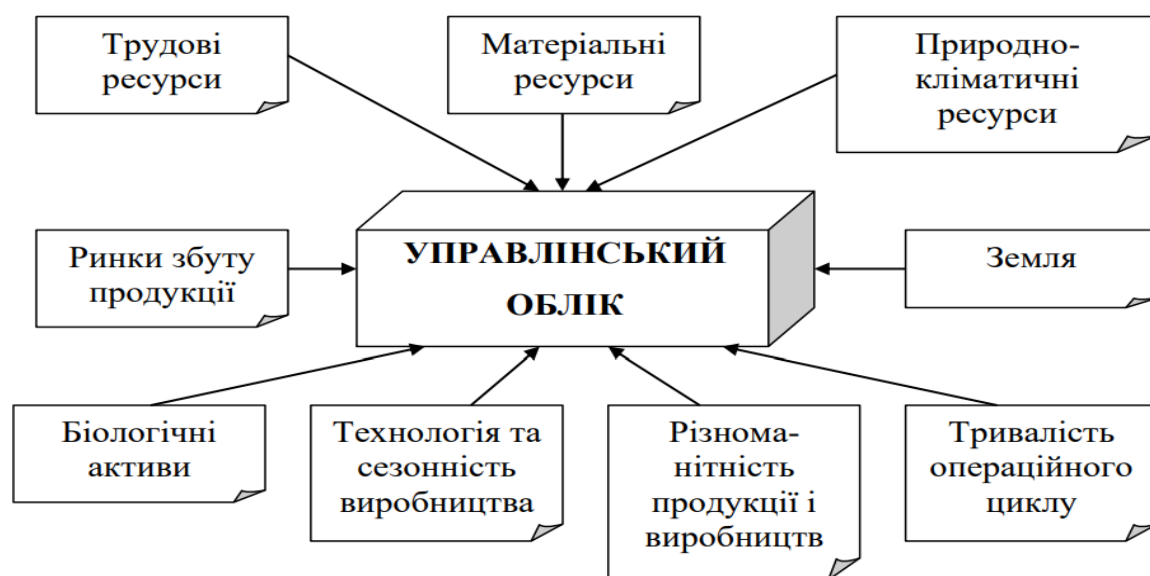

Рис. 2.3. Фактори впливу на організацію управлінського обліку у сільському господарстві

Основним критерієм організації управлінського обліку на сільськогосподарських підприємствах є його ефективність, що включає

оптимальне використання фінансових і виробничих ресурсів, покращення якості продукції, зниження собівартості, підвищення конкурентоспроможності на ринку і можливість контролю за діяльністю підприємства в цілому та його підрозділів.

Таким чином, основна мета ефективного управлінського обліку полягає в забезпеченні оптимального використання ресурсів та наданні вичерпної інформації для прийняття управлінських рішень. Досягнення цих цілей, враховуючи при цьому мінімальні витрати на організацію та функціонування управлінського обліку, є важливим аспектом для успішної діяльності підприємства [1].

Науковець Жук В. М. підкреслює, що «на сучасному етапі розвитку управлінського обліку важливим напрямом є забезпечення сталого еколого-економічного розвитку підприємств. Стратегія цього розвитку повинна включати використання комплексу ефективних підходів, інструментів, важелів і механізмів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, забезпечення еколого-економічного зростання та раціонального природокористування. Проте до теперішнього часу не були розроблені показники або системи, які б відображали взаємодію обліку з навколишнім природним середовищем. Щоб вирішити цю проблему, необхідно впровадити системи обліку на підприємствах з урахуванням екологічного аспекту» [13].

Система організації управлінського обліку на сільськогосподарських підприємствах повинна встановити порядок відображення управлінської інформації в рахунках обліку [31].

Для успішного впровадження системи управлінського обліку необхідно врахувати три ключові складові:

1) Участь керівництва: Часто власники та керівники підприємств вважають, що їм не слід втручатися у сферу, де працюють спеціалісти. Проте активна участь керівництва є важливою для успішного процесу постановки облікової системи.

2) Фахівці: Керівництву слід розуміти, що для впровадження управлінського обліку необхідно наймати не просто бухгалтерів, а спеціалістів, які мають

відповідний досвід. Крім того, варто розглянути можливість залучення власних фахівців, а не лише тимчасових консультантів.

3) Необхідні ресурси: Якщо підприємство прийняло рішення про реалізацію поставленої задачі, то йому знадобляться значні фінансові ресурси та час для досягнення успіху.

Отже, управлінський облік виступає ефективним інструментом управління, оскільки створює конкурентні переваги в умовах ринкового середовища, забезпечуючи підприємство необхідною інформацією для прийняття зважених рішень.

Ця система обліку дозволяє зібрати, аналізувати та інтерпретувати дані, що стосуються витрат, доходів, фінансових результатів та інших ключових показників діяльності. Завдяки цьому керівництво має можливість оперативно реагувати на зміни в ринковій ситуації, оптимізувати ресурсне забезпечення та покращувати стратегічне планування.

Крім того, управлінський облік сприяє підвищенню ефективності внутрішніх процесів, дозволяє виявити неефективні витрати та аналізувати рентабельність різних напрямків діяльності. Це забезпечує не лише зниження витрат, а й підвищення загальної продуктивності підприємства, що, в свою чергу, сприяє зміцненню його позицій на ринку.

У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція стає все більш жорсткою, управлінський облік виступає необхідним інструментом для підтримки інновацій, розробки нових продуктів і послуг, а також адаптації до швидких змін в потребах споживачів. Це робить управлінський облік важливим елементом стратегічного управління підприємством.

2.3. Удосконалення облікового забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств

Сільське господарство є важливою складовою економіки України, і управління витратами в цій галузі має основне значення для забезпечення ефективності виробництва та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Облікове забезпечення витрат є концепцією, яка дозволяє максимально точно відстежувати, контролювати та аналізувати витрати, що виникають під час виробничого процесу. Підвищення якості облікового забезпечення витрат є важливим аспектом, який може суттєво вплинути на фінансові результати підприємства. Основними шляхами удосконалення облікового забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств є:

- систематизація облікових даних – важливо впровадити єдину методологію обліку витрат, яка охоплює всі аспекти сільськогосподарського виробництва;

- використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації бухгалтерського обліку, управління витратами та аналізу даних дозволить значно зменшити час на обробку даних та підвищити їхню достовірність (дозволить проводити швидкий аналіз витрат і виявляти галузі, які потребують оптимізації);

- впровадження програм калькулювання витрат на підприємствах сільськогосподарського профілю є важливим кроком до вдосконалення облікового забезпечення витрат (дозволить отримувати точну інформацію про собівартість продукції, яка може бути використана для ефективного планування та прийняття управлінських рішень);

- використання мобільних технологій (за допомогою мобільних додатків, сільськогосподарські підприємства можуть вести облік витрат, включаючи фото документів, запис інформації безпосередньо на місці (наприклад, у полі) та синхронізацію даних з основною системою обліку);

- обов'язкове додавання пояснень і коментарів (при складанні первинних документів важливо передбачити місце для додаткових пояснень та коментарів, що дозволить надавати більший контекст витратам та зменшить можливість виникнення непорозумінь при їх подальшій обробці);

- удосконалення процесу підтвердження витрат – необхідно розробити чіткі правила щодо затвердження документів, які забезпечать правильність та законність витрат. Введення підписів відповідальних осіб на первинних документах допоможе уникнути зайвих витрат і посилить контроль;

– удосконалення внутрішнього контролю – розробка та впровадження чітких процедур контролю за витратами сприятиме запобіганню можливим фінансовим втратам через неефективне використання ресурсів.

Удосконалення облікового забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств є комплексним завданням, яке вимагає інтеграції сучасних технологій, систематизації облікових даних та впровадження механізмів контролю. Виконання цих заходів сприятиме підвищенню ефективності управління витратами та забезпечить конкурентоспроможність підприємств на ринку. Таке вдосконалення має стати стратегічним пріоритетом для сільськогосподарських підприємств з метою досягнення стабільного розвитку в умовах ринкової економіки.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Формування системи аналізу витрат сільськогосподарських підприємств

Сучасний розвиток аграрного сектору економіки ставить перед підприємствами нові виклики. Ефективне управління витратами набуває особливого значення, адже від цього залежить конкурентоспроможність, рентабельність та стабільність діяльності підприємств.

В умовах глобалізації, зростання конкуренції та постійних змін у зовнішньому середовищі підприємства змушені шукати нові підходи до оптимізації витрат. Особливо це стосується сільськогосподарського виробництва, яке залежить від таких факторів, як природно-кліматичні умови, сезонність, ринкова волатильність та доступність ресурсів.

У цьому контексті формування системи аналізу витрат стає ключовим інструментом для підвищення ефективності діяльності. Аналіз витрат дозволяє не лише виявляти резерви економії, але й створює основу для стратегічного планування, раціонального використання ресурсів та прийняття управлінських рішень, спрямованих на покращення фінансових результатів.

Важливим елементом сучасного управління витратами є впровадження автоматизованих облікових систем, які забезпечують оперативний збір і обробку даних, необхідних для моніторингу, аналізу та контролю витрат. Використання таких систем дозволяє аграрним підприємствам швидше реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, мінімізувати витрати та підвищувати якість продукції.

Крім того, у сучасних умовах важливим є підхід до витрат як до стратегічного ресурсу. Це означає, що підприємства повинні зосереджуватися не лише на скороченні витрат, але й на їх оптимізації, вкладаючи кошти у розвиток

інноваційних технологій, підвищення продуктивності праці та екологізацію виробництва.

Отже, ефективне управління витратами у сільськогосподарських підприємствах є не просто вимогою часу, а стратегічною необхідністю, яка визначає довгострокову стабільність і конкурентні позиції підприємств на ринку.

Оскільки, сільське господарство характеризується сезонністю, залежністю від природно-кліматичних умов та високим рівнем ризиків. У цих умовах аналіз витрат є основою для:

- оптимізації виробничих процесів;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- зменшення собівартості продукції;
- планування та прогнозування діяльності підприємства.

Система аналізу витрат дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів, виявити резерви економії та знизити витрати без шкоди для якості продукції.

Формування ефективної системи аналізу витрат включає:

1. Збір даних про витрати – класифікація витрат за економічними елементами (матеріальні витрати, оплата праці, амортизація тощо); розподіл витрат за статтями собівартості (прямі, непрямі, постійні, змінні).

2. Інформаційно-аналітична база – впровадження сучасних інформаційних систем для автоматизації збору й обробки даних; інтеграція облікової та аналітичної інформації для отримання актуальних показників витрат.

3. Методи аналізу витрат – горизонтальний і вертикальний аналіз; факторний аналіз для визначення впливу окремих чинників на зміну витрат; використання методу АВС-аналізу для пріоритизації витрат.

4. Оцінка ефективності – розрахунок коефіцієнтів витрат на одиницю продукції; аналіз точок беззбитковості для оцінки рентабельності виробництва.

На початковому етапі аналізу важливо оцінити загальний обсяг витрат на виробництво та проаналізувати їх динаміку в порівнянні з попередніми періодами.

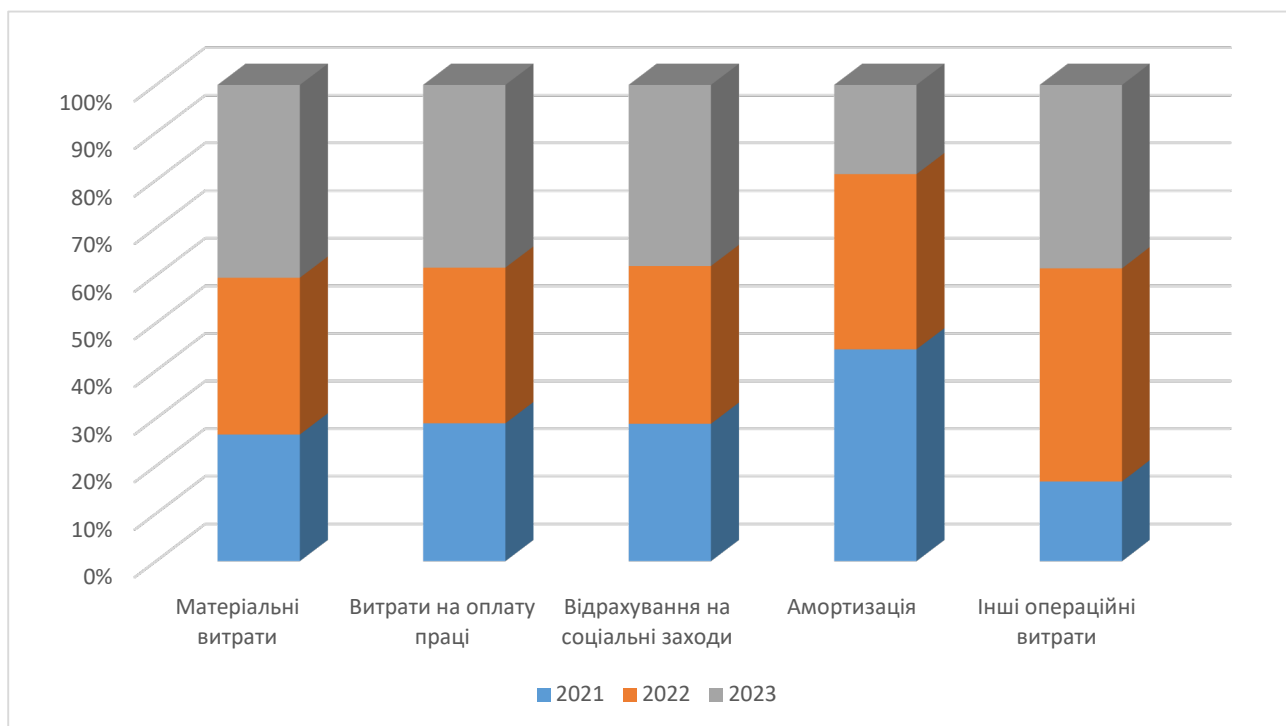

Рис. 3.1. Динаміка витрат на виробництво продукції СТОВ ім. Б. Хмельницького» за 2021-2023 рр.

Аналіз структури витрат на виробництво СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021-2023 роки дозволяє виявити основні тенденції змін у витратах та їх вплив на загальну структуру. Наведемо детальний аналіз по кожному елементу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Аналіз структури витрат на виробництво за елементами витрат по СТОВ ім. Б. Хмельницького » за 2021-2023 рр.

Найменування елемента витрат	2021 рік		2022 рік		2023 рік		Відхилення 2023р. до 2021р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	% (рази)
Матеріальні витрати	40613,8	66,6	50275,5	61,6	61827,3	70,0	21213,5	152,2
Витрати на оплату праці	4459,8	7,3	5035,1	6,2	5910,1	6,7	1450,3	132,5
Відрахування на соціальні заходи	956,1	1,6	1097,8	1,3	1260,2	1,4	304,1	131,8
Амортизація	8048,4	13,2	6655,2	8,2	3389,1	3,8	-4659,3	42,1
Інші операційні витрати	6915,9	11,3	18492,2	22,7	15911,4	18,0	8995,5	230,1
Разом	61394	100,	81555,8	100,0	88298,1	100,0	26904,1	143,8

Проаналізувавши дані таблиці, можна зробити висновки про зміну структури та обсягу витрат на виробництво в СТОВ ім. Б. Хмельницького за період 2021–2023 років.

1. Загальні витрати на виробництво за три роки зросли на 26 904,1 тис. грн або на 43,8%, що свідчить про суттєве збільшення фінансового навантаження на підприємство. Основний внесок у це зростання забезпечили матеріальні витрати та інші операційні витрати.

2. Матеріальні витрати залишаються найбільш значущим елементом витрат, їх частка зросла з 66,6% у 2021 році до 70,0% у 2023 році. У абсолютному вираженні матеріальні витрати збільшилися на 21 213,5 тис. грн або на 152,2%. Це може бути пов'язано із зростанням цін на ресурси, необхідні для виробничої діяльності, або збільшенням обсягів виробництва.

3. Витрати на оплату праці збільшилися на 1 450,3 тис. грн або на 32,5%, однак їх частка у загальній структурі витрат залишилася відносно стабільною (6,7% у 2023 році проти 7,3% у 2021 році). Це свідчить про відносно помірне зростання витрат у цій категорії, яке може бути пов'язане з індексацією заробітної плати або збільшенням кількості працівників.

4. Відрахування на соціальні заходи зросли на 304,1 тис. грн або на 31,8%, їх частка залишилася незначною (1,4% у 2023 році). Це свідчить про стабільну політику підприємства щодо забезпечення соціальних гарантій для працівників.

5. Амортизаційні витрати значно знизилися – на 4 659,3 тис. грн або на 57,9% у порівнянні з 2021 роком, а їх частка у загальній структурі витрат скоротилася з 13,2% у 2021 році до 3,8% у 2023 році. Це може свідчити про завершення амортизації основних засобів або недостатнє оновлення виробничих потужностей, що може бути потенційним ризиком для довгострокової стабільності підприємства.

6. Категорія інших операційних витрат показала найбільше зростання – на 8 995,5 тис. грн або на 230,1%. Їх частка у загальній структурі збільшилася з 11,3% у 2021 році до 18,0% у 2023 році. Це може бути обумовлено додатковими

витратами, пов'язаними з непередбаченими обставинами, змінами у ринковій кон'юнктурі чи впровадженням нових технологій.

7. Найбільше зростання частки у структурі витрат спостерігається у матеріальних витрат (+3,4 п.п.) та інших операційних витрат (+6,7 п.п.).

Найсуттєвіше скорочення частки відбулося у категорії амортизації (-9,4 п.п.), що може свідчити про зміщення акцентів у використанні ресурсів підприємства.

Аналіз показує, що у період 2021–2023 років витрати на виробництво у СТОВ ім. Б. Хмельницького значно зросли. Основними чинниками такого зростання є збільшення матеріальних витрат та інших операційних витрат, що пов'язано із зовнішніми економічними умовами та можливою зміною внутрішньої стратегії підприємства. Скорочення амортизаційних витрат може вказувати на недостатнє оновлення виробничих фондів, що потребує уваги керівництва для забезпечення стабільності виробничих процесів у майбутньому.

Оптимізація витрат, особливо у категорії інших операційних, може стати важливим напрямком роботи для підвищення ефективності діяльності підприємства.

Для проведення аналізу собівартості сільськогосподарської продукції розглянемо також її структуру. Структурний аналіз дозволить виявити різні компоненти витрат, які складають загальну собівартість, такі як витрати на матеріали, заробітну плату, амортизаційні відрахування, витрати за енергоносії та інші накладні витрати.

Визначивши частки кожного з цих елементів, ми зможемо з'ясувати, які саме складові мають найбільший вплив на загальні витрати і де існують можливості для оптимізації. Також важливо вивчити зміни в структурі собівартості за окремі періоди, оскільки це дасть змогу виявити тенденції та фактори, що впливають на зростання або зменшення витрат.

Таким чином, цей аналіз допоможе не лише зрозуміти поточну ситуацію, але й виявити резерви для зменшення собівартості продукції, що покращить фінансові результати підприємства в цілому (табл. 3.2).

Структура виробничої собівартості продукції рослинництва
у СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021-2023 рр.

Статті витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р., % (рази)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Витрати – всього	67711,3	100,0	65158,1	100,0	83756,0	100,0	123,7
матеріальні витрати	53210,5	78,6	47269,3	72,5	65021,9	77,6	122,2
з них:							
– насіння та посадковий матеріал	6180,5	9,1	5292,3	8,1	6637,9	7,9	107,4
– мінеральні добрива	15544,7	22,9	21822,9	33,5	21435,2	25,6	137,9
– паливне та мастильні матеріали	9462,0	14,0	9164,6	14,1	10004,5	11,9	105,7
– електроенергія	242,8	0,4	264,9	0,4	313,6	,4	129,2
– запасні частини, будівельні матеріали	3695,1	5,4	3276,0	5,0	6682,7	8,0	180,9
– оплата послуг і робіт	18085,4	26,7	7448,5	11,4	2000,1	2,4	11,1
витрати на оплату праці	2401,5	3,5	3731,8	5,7	4331,8	5,2	180,4
відрахування на соціальні заходи	450,9	0,7	725,1	1,1	806,1	1,0	178,8
амортизація	3717,1	5,5	6432,2	9,9	4361,5	5,2	117,3
інші операційні витрати	7931,3	11,7	6999,7	10,7	9234,7	11,0	116,4

Загальні витрати на виробничу собівартість продукції рослинництва у СТОВ ім. Б. Хмельницького за період 2021–2023 рр. зросли на 23,7%, що свідчить про збільшення фінансового навантаження на підприємство.

Матеріальні витрати залишаються основною складовою собівартості, займаючи 77,6% у 2023 році (зростання на 22,2% порівняно з 2021 р.). Найбільший вплив мали витрати на: мінеральні добрива, які зросли на 37,9%, що пов'язано зі зростанням цін; запасні частини та будівельні матеріали, де відбулося зростання на 80,9%, імовірно, через підвищення потреб у ремонті техніки та обладнання.

1. Витрати на оплату праці зросли на 80,4%, а витрати на соціальні заходи – на 78,8%, що відображає покращення умов оплати праці, можливо, через індексацію зарплат.

2. Амортизація у 2023 році скоротилася порівняно з 2022 роком, однак перевищує показники 2021 року на 17,3%, що може свідчити про активне оновлення основних засобів у попередні роки.

3. Оплата послуг і робіт суттєво зменшилася – на 88,9% (до 2,4% у структурі витрат у 2023 році), що, ймовірно, пов'язано з переходом на власні ресурси виконання робіт.

4. Інші операційні витрати залишаються відносно стабільними, зростання склало 16,4%.

Структура витрат у СТОВ ім. Б. Хмельницького за 2021–2023 роки зазнала змін, зокрема через зростання матеріальних витрат та витрат на оплату праці, що є наслідком ринкових умов і внутрішніх потреб підприємства. Зменшення витрат на оплату послуг і робіт свідчить про раціоналізацію витрат. Надалі підприємству слід звернути увагу на оптимізацію матеріальних витрат і контроль за собівартістю продукції для підвищення рентабельності.

У процесі формування системи аналізу витрат сільськогосподарські підприємства стикаються з такими труднощами:

- ✓ низький рівень автоматизації облікових процесів;
- ✓ відсутність єдиної методології аналізу витрат;
- ✓ недостатність компетенцій у сфері фінансового менеджменту;
- ✓ вплив зовнішніх факторів (зміни податкового законодавства, цін на ресурси).

Ці проблеми гальмують ефективне управління витратами та знижують здатність підприємств адаптуватися до сучасних економічних умов.

Для подолання труднощів сільськогосподарським підприємствам варто зосередитися на таких аспектах:

- ✓ Впровадження сучасних інформаційних технологій: автоматизація обліку та аналізу витрат; використання програмних продуктів для бюджетування та моделювання витрат.

- ✓ Розробка методичних підходів: створення адаптованої до специфіки сільського господарства методології аналізу; впровадження системи бюджетування як основи стратегічного управління.

- ✓ Підвищення кваліфікації персоналу: навчання фахівців з обліку й аналізу витрат; впровадження практик обміну досвідом між підприємствами.

- ✓ Оптимізація витрат: пошук шляхів зниження витрат через підвищення продуктивності праці, економію ресурсів, вдосконалення технологій.

Ефективна система аналізу витрат дозволить сільськогосподарським підприємствам: зменшити собівартість продукції; підвищити рентабельність; забезпечити стабільність і прогнозованість діяльності; покращити конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування системи аналізу витрат – це обов'язкова складова сучасного управління, стратегічний інструмент для забезпечення довгострокового розвитку аграрного підприємства.

3.2. Внутрішній контроль в системі формування аналітичного забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств

Стан сільськогосподарського виробництва вимагає постійного здійснення внутрішньогосподарського контролю, особливо в умовах погіршення ситуації в країні, щоб забезпечити ефективне управління ресурсами, виробничими процесами та збереженням продуктивності галузі в ускладнених умовах.

Внутрішній контроль проводиться для того, щоб зменшити витрати у процесі виробництва. Основною метою такого контролю є визначення конкурентоздатних видів та найменувань сільськогосподарської продукції рослинництва та визначення їхнього відсоткового співвідношення у загальних витратах сільськогосподарських підприємств; розрахунок сумарних витрат на нове сільськогосподарське обладнання, технології та визначення їх відсоткового

співвідношення в обсягу капітальних витрат підприємств; встановлення сум та структури собівартості конкурентоздатних видів продукції рослинництва [12].

Як стверджують науковці [39], «в сучасних умовах необхідний попереджувальний контроль, який оцінюватиме якість управлінських рішень заздалегідь, перш ніж виникнуть витрати. Оскільки перевищення витрат виробництва над доходами або відставання в оновленні продукції може призвести до втрати ринків збуту та, в кінцевому підсумку, до банкрутства підприємства».

Отже, внутрішній контроль – це один з елементів економічного контролю фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, система спостереження, перевірки господарських операцій та збору та інтерпретації інформації для встановлення достовірності, об'єктивності, економічної та юридичної доцільності, а також реальності відображених чи майбутніх господарських фактів. Це допомагає управлінню приймати обґрунтовані рішення щодо їх регулювання [5]. Представлене визначення розкриває економічну сутність та роль внутрішнього контролю і його підсистем у системі управління підприємством.

Контроль витрат на виробництво повинен спрямовуватися на мінімізацію рівня витрат та усунення неефективних витрат, щоб вирішити головне завдання. Він повинен бути простим і ґрунтуватися на простих методах, оскільки складні контрольні процедури призводять до збільшення витрат, пов'язаних з проведенням контролю, та можуть спричинити нерозуміння та не підтримку системи контролю з боку персоналу. Контроль також має забезпечувати можливість отримання зворотного зв'язку, що дозволить на основі отриманих даних впливати на виробничу систему та вносити зміни як в цілях, так і в процесах функціонування виробництва.

Основними завданнями внутрішньогосподарського контролю витрат є (рис. 3.2):

Таким чином, наведені завдання внутрішнього контролю витрат сприяють:

- ✓ оцінці ризиків та виявленню можливих шляхів зменшення витрат;

Рис. 3.2. Завдання внутрішньогосподарського контролю витрат [11]

- ✓ забезпеченню виконання внутрішніх процедур та стандартів управління витратами;
- ✓ оптимізації виробничих процесів та внутрішніх операцій відповідно до фінансових цілей;
- ✓ визначенню витратного плану та стратегії для зменшення витрат і підвищення ефективності;
- ✓ вдосконаленню системи обліку та звітності з метою точнішого контролю витрат та управлінню ресурсами і фінансами підприємства з урахуванням результатів внутрішнього контролю витрат.

Система внутрішнього контролю базується на наступних елементах:

1) розподіл обов'язків є необхідним для забезпечення правильності операцій у системі бухгалтерського обліку. Якщо кожен працівник аналізуватиме свої дії, ризик надання помилкової звітності буде мінімізований;

2) для проведення бухгалтерських операцій потрібні рішення відповідальних осіб, ефективні процедури санкціонування операцій та виконання всіх необхідних формальностей, які передбачені внутрішніми правилами підприємства;

3) потрібно своєчасно та систематично вносити дані в реєстри обліку, документувати проведені операції, а також чітко відповідати внутрішнім правилам підприємства, аналізувати операції та уникати помилок;

4) проводити облік майна, використовуючи технічні засоби та процедури, які сприятимуть запобіганню втрат та недозволеним змінам облікової документації;

5) використовувати всі компоненти системи внутрішнього контролю для належних перевірок на підприємстві. Під час аналізу внутрішнього контролю важливо знати, які процедури застосовуються на підприємстві та чи вони використовуються під час виробництва продукції [33].

Ефективна система внутрішнього контролю дозволяє:

✓ забезпечувати контроль, який ґрунтується на точній та об'єктивній оцінці бухгалтерського обліку, проведеному головним бухгалтером, його заступником або керівником організації;

✓ систематично контролювати усю фінансово-господарську діяльність підприємства та проводити критичний аналіз понесених витрат та збитків;

✓ узагальнювати результати контролю та розробляти заходи щодо усунення помилок;

✓ звітувати відповідальним особам структурних підрозділів про кожний виробничий процес, обговорювати дії щодо усунення недоліків та застосування заходів впливу на осіб, винних у відхиленнях від процесів виробництва;

✓ затверджувати графік документообігу та систему внутрішнього контролю в обліковій політиці [35].

Сільське господарство є складним та конкурентним сектором. Ефективне управління витратами є важливим аспектом забезпечення успішної діяльності сільськогосподарських підприємств та потребує своєчасного, точного та повного збору інформації про собівартість окремих видів продукції не лише у процесі виробництва, а й урахування всіх інших можливих витрат, які виникають або можуть виникнути в ході господарської діяльності [26]. Оптимізація внутрішнього контролю витрат може сприяти збільшенню ефективності та підвищенню прибутковості.

Впровадження оптимальних практик внутрішнього контролю витрат допоможе підприємству досягти більшої ефективності та конкурентоспроможності в сільському господарстві.

3.3. Удосконалення аналітичного забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств

Аналітичне забезпечення витрат сільськогосподарських підприємств є важливим елементом управління, який сприяє оптимізації витрат і забезпеченню стабільного функціонування підприємств. Особливості аграрного сектору – сезонність, залежність від природних умов, потреба в залученні значних ресурсів – вимагають спеціалізованого підходу до контролю й аналізу витрат. Удосконалення аналітичного забезпечення дозволить підприємствам більш ефективно планувати, використовувати ресурси та підвищувати рентабельність виробництва. Розглянемо основні шляхи, які сприятимуть покращенню аналітичного забезпечення.

1. Впровадження сучасних методів обліку витрат. Традиційні підходи до обліку витрат не завжди відповідають сучасним потребам сільськогосподарських підприємств. Зокрема, методи калькуляції за видами продукції та процесами повинні адаптуватися до змінних умов і специфіки аграрного виробництва. Наприклад, впровадження автоматизованих систем обліку дозволяє більш точно обчислювати витрати на одиницю продукції з урахуванням змінних факторів.

Застосування принципу постійного моніторингу витрат дозволить оперативно коригувати виробничі процеси, зменшуючи втрати.

2. *Використання технологій Big Data та штучного інтелекту.* Застосування технологій великих даних (Big Data) і штучного інтелекту (ШІ) може значно покращити точність аналітичного забезпечення. Ці технології дозволяють обробляти великий обсяг даних про витрати та доходи, враховувати вплив зовнішніх факторів (наприклад, кліматичних умов, коливань цін на світових ринках) і знаходити залежності, які не завжди помітні при традиційному аналізі. Завдяки Big Data та ШІ можна створювати прогностичні моделі для аналізу майбутніх витрат, що дасть можливість краще підготуватися до змін і більш ефективно управляти витратами.

3. *Перехід на використання систем управлінського обліку.* Управлінський облік дозволяє отримувати детальнішу інформацію про витрати та доходи за різними напрямками діяльності підприємства. Його впровадження дає можливість ефективніше аналізувати структуру витрат і приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Зокрема, управлінський облік дозволяє поділяти витрати за типами (прямі й непрямі), місцями виникнення, видами продукції та іншими критеріями, що підвищує прозорість фінансових операцій і спрощує контроль за витратами.

4. *Впровадження системи контролінгу.* Контролінг як система управління включає функції планування, контролю, обліку та аналізу. Для сільськогосподарського підприємства контролінг може стати основним інструментом для підтримки стабільного фінансового стану та раціонального використання ресурсів. Контролінг дозволяє регулярно оцінювати стан витрат, виявляти недоліки й ухвалювати своєчасні коригуючі заходи. Система контролінгу також дозволяє об'єднувати економічні, технічні та соціальні аспекти діяльності підприємства, створюючи цілісну систему аналітичного забезпечення.

5. *Інтеграція системи ERP (Enterprise Resource Planning).* ERP-системи інтегрують різні аспекти діяльності підприємства в єдину інформаційну систему, що дозволяє аналізувати витрати в реальному часі, здійснювати контроль і

прогнозування. Використання ERP-систем дає змогу зберігати й обробляти великі обсяги даних, забезпечуючи швидкий доступ до важливої інформації для ухвалення управлінських рішень. ERP-системи сприяють інтеграції облікових, управлінських і аналітичних функцій, що робить систему управління витратами більш ефективною.

7. *Запровадження екологічного обліку витрат.* Сучасне аграрне виробництво повинно відповідати не лише економічним, але й екологічним вимогам. Впровадження екологічного обліку витрат дозволяє підприємствам відслідковувати екологічні витрати, пов'язані із захистом навколишнього середовища, мінімізацією використання хімічних речовин, скороченням викидів. Це сприяє підвищенню репутації підприємства на ринку та дає можливість залучення додаткових інвестицій за рахунок переходу на «зелене» виробництво.

Максимів Л. І. [24] зазначає, що екологічні витрати пов'язані з компенсацією негативних зовнішніх ефектів, які виникають внаслідок добровільних або обов'язкових природоохоронних заходів і спрямовані на запобігання, усунення або зменшення впливу на довкілля. Окрім того, вони охоплюють втрати продуктивності, незворотні втрати сировини, матеріалів та енергії, що мають негативний вплив на економіку підприємств.

Загалом, екологічні витрати можуть бути класифіковані на дві основні групи: прямі витрати та непрямі витрати. Прямі витрати включають у себе витрати на здійснення природоохоронних заходів, таких як модернізація виробництва, впровадження екологічно чистих технологій та встановлення обладнання для зниження викидів шкідливих речовин. Непрямі ж витрати виникають у зв'язку з втратами, спричиненими погіршенням якості природних ресурсів, таких як вода, повітря та земля, що в свою чергу призводить до скорочення продуктивності та економічних збитків.

З огляду на вищезазначене, підприємствам необхідно враховувати екологічні витрати не лише як додатковий фінансовий тягар, але і як інвестицію в стає та екологічно безпечне майбутнє, що в довгостроковій перспективі може позитивно вплинути на їхню економічну ефективність та репутацію.

Облік в такому випадку допомагає підприємствам оптимізувати свою діяльність та впроваджувати більш ефективні екологічні стратегії.

Таким чином, облік екологічних витрат є невід'ємною частиною системи управління підприємством, спрямованої на досягнення сталого розвитку. Незважаючи на певні виклики, цей інструмент набуває дедалі більшого значення в умовах глобальних екологічних загроз та зростаючих вимог до екологічної відповідальності, особливо в умовах військової агресії.

У таких умовах облік екологічних витрат стає важливим інструментом не лише для підприємств, а й для держави та міжнародних організацій. По-перше, він допомагає оцінити збитки, завдані екології внаслідок бойових дій, та обґрунтувати необхідність виділення фінансових ресурсів для екологічного відновлення. По-друге, такий облік може сприяти розробці ефективних стратегій для мінімізації подальших екологічних витрат, зокрема через вжиття заходів з очищення територій від шкідливих забруднень, відновлення знищених лісів і зелених зон, а також реабілітації природних ресурсів.

Під час війни важливо також враховувати перспективи післявоєнного відновлення, коли підприємства та держава повинні не лише відбудувати інфраструктуру, а й впроваджувати екологічно безпечні практики. Це передбачає розробку нових стандартів обліку екологічних витрат, що охоплюватимуть як короткострокові витрати на ліквідацію наслідків, так і довгострокові витрати на реабілітацію довкілля та створення умов для сталого розвитку.

Удосконалення аналітичного забезпечення витрат є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Використання сучасних технологій, впровадження системи контролінгу, інвестиції в ERP-системи, – все це сприятиме оптимізації витрат, покращенню прозорості фінансових операцій і підвищенню рентабельності. Підприємства, що активно застосовують інноваційні підходи до аналітичного забезпечення, мають кращі можливості для адаптації до ринкових змін, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стабільного розвитку в аграрному секторі.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження обліково-аналітичного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств було сформульовано наступні висновки:

1. Обліково-аналітичне забезпечення як об'єкт діяльності сільськогосподарських підприємств є фундаментом для прийняття управлінських рішень. Воно включає взаємопов'язані системи обліку, аналізу та контролю, що забезпечують актуальну інформацію для стратегічного та оперативного управління.

2. Теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами визначають важливість його інтеграції у загальну систему управління підприємством. Застосування сучасних концепцій обліку витрат сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів.

3. Проведена оцінка сучасного стану сільськогосподарського виробництва показала, що галузь потребує підвищення рівня аналітичного забезпечення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах ринкової економіки.

4. Аналіз особливостей організації обліку витрат сільськогосподарських підприємств виявив необхідність врахування сезонного характеру виробництва та значної різноманітності видів продукції.

5. В управлінському обліку витрат у рослинництві важливо забезпечити деталізацію інформації про витрати за культурами, періодами та центрами відповідальності, що дозволяє краще оцінювати рентабельність окремих видів діяльності.

6. Удосконалення облікового забезпечення витрат передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій, які спрощують процес збору, обробки та аналізу даних.

7. Аналіз витрат сільськогосподарських підприємств показав значні резерви для оптимізації витрат шляхом впровадження стратегічного підходу до управління.

8. Внутрішній контроль в системі формування аналітичного забезпечення сприяє мінімізації ризиків, пов'язаних з неефективним використанням ресурсів, та підвищенню прозорості облікових процесів.

9. Запропоновані заходи щодо удосконалення аналітичного забезпечення витрат включають інтеграцію аналітичних показників до інформаційної системи підприємств для оперативного контролю та прийняття рішень.

Дослідження підтвердило, що удосконалення обліково-аналітичного забезпечення є важливим етапом для підвищення ефективності управління витратами сільськогосподарських підприємств. Поєднання традиційних методик обліку з сучасними інформаційними технологіями дозволить досягти більшої точності даних, оперативності аналізу та оптимізації ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бруханський Р. Ф. Модернізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств : колективна монографія : у 2-х т. Дніпропетровськ : Герда, 2013. С. 21–34.
2. Будько О. В. Класифікація обліково-аналітичної інформації з метою інформаційного забезпечення управління сталим розвитком підприємства. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1 (56). С. 207–212.
3. Будько О. В. Моделювання системи обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку. *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 285–291.
4. Бухгалтерський облік (для необлікових спеціальностей) : навч. посіб. / Ю.Ю. Мороз, Т. С. Гайдучок, О. М. Дмитренко. Житомир : Рута, 2022. 256 с.
5. Гаврик О. Ю. Організаційно-економічні засади функціонування системи внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 59–65.
6. Гайдучок Т. С. Управлінський аспект формування витрат виробництва в сільськогосподарських підприємствах. *100-річчя Поліського національного університету: здобутки, реалії, перспективи* : зб. праць учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (1 лист. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 212-215. URL: <http://surl.li/dvhni>
7. Гайдучок Т. С., Вітер С. А., Дем'янишина О. А., Ареп'єва О. В. Фінансовий облік активів : навч. посіб. : у 2 ч. / Житомир : Поліський нац. ун-т, 2024. Ч. I. 360 с. URL: <http://surl.li/lmqgol>
8. Гайдучок Т. С., Дмитренко О. М. Використання збалансованої системи показників у стратегічному управлінському обліку підприємств. *Наукові горизонти*. 2018. № 11 (72). С. 46–55.
9. Гайдучок Т. С., Киян А. В. Облікове забезпечення управління витратами підприємств. *International Scientific-Practical Conference Economic Development*

Strategy in Terms of European Integration : Conference Proceedings, May 27, 2016. Kaunas : Baltija Publishing. S. 259–263.

10. Гайдучок Т., Івашко Т. (2024). Оптимізація внутрішнього контролю витрат сільськогосподарських підприємств: ключові підходи та практичні рекомендації. *InterConf+*, 47(209), 110-121. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.07.2024>

11. Гордополов В. Ю., Гордополова Н. В. Облік і внутрішній контроль в системі управління витратами підприємств торгівлі. *Наук. вісн. Ужгородського ун-ту. Сер. Економіка*. 2010. Спец. вип. 29(Ч 1). С. 157–161.

12. Дерій В. А. Теоретико-методологічні засади обліку і контролю витрат та доходів підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. 471 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1791/1/dis.pdf>

13. Жук В.М. Екологічні аспекти бухгалтерського обліку в агропромисловому виробництві. *Агроекологічний журнал*. 2012. № 2. С. 18–23.

14. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

15. Замлинський В., Замлинська О., Осик С. Сучасний стан і тенденції конкурентоспроможності агроподовольчої галузі на зовнішніх ринках. *Economic Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2024, Issue 5

16. Івашко Т. М., Гайдучок Т. С. Модернізація управлінського обліку витрат у рослинництві : виклики та стратегії розвитку. *Наука сьогодні: від досліджень до стратегічних рішень* : матеріали VI Міжнар. студ. наук. конф. (м. Чернігів, 10 трав., 2024 р.). Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 28–30.

17. Івашко Т. Роль обліку екологічних витрат у забезпеченні цілей сталого розвитку. *Фінансові інструменти регіонального розвитку* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди 30-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту (24 жовт. 2024 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2024. С. 169–172.

18. Колісник Г. М. Витрати підприємницького сектора України: методологія та практика. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. 360 с.
19. Колісник Г. М. Функціональний аналіз побудови збалансованих показників регулювання витрат підприємництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 6 (128). С. 187–194.
20. Колісник Г. М., Шулла Р. С., Левкулич В. В. Концептуальні аспекти організації обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління витратами підприємства. *Економічний простір*. 2022. № 177. С. 62–68.
21. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47
22. Лень В. С. Обліково-аналітична система підприємства: обґрунтування, визначення, модель. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 1 (5). С. 281–290.
23. Любар О. О. Роль управлінського обліку та проблеми його організації на сільськогосподарських підприємствах. *Економічні науки. Сер. Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(3). С. 464–471.
24. Максимів Л. І. Тенденції розвитку екологічно орієнтованого бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2005. № 5. С. 18–23.
25. Методичні рекомендації з планування обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом МАНУ № 132 від 18 травн. 2001 р. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
26. Мороз Ю., Цаль-Цалко Ю., Гайдучок Т. Модернізація інформаційного забезпечення управління витратами виробництва для потреб стейкхолдерів сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних змін. *Theoretical Foundations in Economics and Management* : collective monograph. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2022. P. 63-79. URL: <https://isg-konf.com/theoretical-foundations-in-economics-and-management/>.

27. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ М-ва фінансів України від 07 лют. 2013 р. №73. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

28. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : наказ Мін-ва фінансів України від 31 груд. 1999 р. № 318. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>

29. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: наказ Мін-ва фінансів України від 18 лист. 2005 р. № 790. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=243748.

30. Оляднічук Н. В., Підлубна О. Д. Обліково-аналітичне забезпечення економічної діяльності суб'єкта підприємництва. *Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту*. 2020. Вип. 33, ч. 2. С. 16-21.

31. Панченко О. Д. Вплив особливостей сільськогосподарської галузі на ведення управлінського обліку. *Бізнес Інформ*. 2019. №4. С. 274–279.

32. План рахунків бухгалтерського обліку у визначеннях та схемах : навчально-наочний посібник / Ю. С. Цаль-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Т. С. Гайдучок [та ін.]. Житомир : Рута, 2019. 212 с.

33. Подмешальська Ю. В. Удосконалення оцінки якості внутрішнього контролю на підприємстві. *Економічний вісник ЗДІА: збірник наукових праць. Запоріжжя*. 2012. № 2. С. 106–114.

34. Поліщук О. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю аграрними підприємствами. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2014. № 4(44). С. 113-118.

35. Пристемський О. С. Організаційно-методичні аспекти внутрішнього контролю витрат підприємства. *Науковий збірник «InterConf+»*. 2023. № 183. С. 128–135. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2023.011>

36. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 07 лип. 1999 р. № 996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

37. Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди від 21 квітня 2004 року :

Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_965 (дата звернення: 07.10. 2024).

38. Савченко О. Ф., Дацій О. І., Байда А. О., Зима Г. І. Екологічні витрати: проблеми права, обліку та оподаткування. *Економіка та держава*. 2015. № 5. С. 11–19.

39. Сочка Л. І., Максименко Д. В. Внутрішньогосподарський контроль витрат. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2020. Вип. 1(28). С. 180-184.

40. Страпчук С. І. Особливості сталого розвитку аграрного сектору та його нормативно-правове забезпечення. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Сер. Економічні науки*. 2021. № 2., Т. 1. С. 220–236.

ДОДАТКИ